

Η ολοκληρωτική κρίση στην πρώην Σοβιετική Ένωση και το μέλλον της Ρωσίας

Ένα χρόνο μετά το οπερετικό κίνημα του Αυγούστου 1991, η πρώην Σοβιετική Ένωση εξακολουθεί να βρίσκεται αντιμέτωπη με μια κρίση πρωτοφανή, από πλευράς βάθους και συνολικότητας, στην ιστορία των βιομηχανικών κοινωνιών. Οι τρεις όψεις της κρίσης αυτής είναι: Α) Μια κοινωνικο-οικονομική κρίση ανάλογη με τη μεγάλη οικονομική κρίση του 1929 ή την κρίση που έπληξε τη Γερμανία το μεσοπόλεμο, Β) Μια εθνική κρίση που θυμίζει την Ευρώπη του 19ου και τα Βαλκάνια του 20ού αιώνα και Γ) Μια σοβαρή κρίση στο σύστημα διαχείρισης της πυρηνικής ενέργειας τόσο για ειρηνικούς, όσο και για στρατιωτικούς σκοπούς.

Οι δυο πρώτες κρίσεις αλληλοενισχύονται, προκαλώντας μια επιδείνωση της επικίνδυνης κατάστασης που επικρατεί στον πυρηνικό τομέα.

Οι άμεσες αιτίες της τριπλής κρίσης πρέπει να αναζητηθούν στη διαδικασία γενικευμένης αποσύνθεσης τόσο του κράτους, όσο και των κοινωνικών σχέσεων στην ΕΣΣΔ, που άρχισε στη διάρκεια της περεστρόικα. Η αποσύνθεση αυτή δεν άφησε τομέα που να μη θίξει, περιλαμβανομένων της οικονομίας, της ιδεολογίας, του συστήματος αξιών της κοινωνίας, του Στρατού και της ΚΑ ΓΚΕ ΜΠΕ, ακόμα και του γεωγραφικού χώρου της πρώην ΕΣΣΔ. Η αποσύνθεση αυτή δεν ήταν καθόλου το αυτόματο προϊόν αντινομιών της σοβιετικής κοινωνίας, ούτε καν της τεράστιας πίεσης που ασκούσε ο νικηφόρος του Ψυχρού Πολέμου καπιταλισμός, με την εντυπωσιακή οικονομική και τεχνολογική, άρα και στρατιωτική και ιδεολογική ισχύ του. Ήταν επίσης, όπως δείχνει καθαρά το παράδειγμα της Κίνας, και το αποτέλεσμα των επιλογών που έγιναν στο επίπεδο της ιθύνουσας γραφειοκρατίας, ακόμα και προσωπικών παραγόντων —είναι αδύνατο αίφνης να φανταστεί κανείς τον Ανθρώπων να ακολουθεί την πολιτική του Γκορμπατσώφ.

Η προσπάθεια να παρουσιαστεί ως βραχυπρόθεσμα αναπόφευκτο το τέλος του «κομμουνισμού» και να αποδοθούν στην κληρονομιά του τα όσα προβλήματα σήμερα αντιμετωπίζει ο «μετα-κομμουνιστικός» κόσμος, αποτελεί μια ιδεολογική χρήση της ιστορίας,

τελείως ξένη προς τα πραγματικά ιστορικά γεγονότα, αλλά και συγκαλυπτική των στοιχείων μεταμόρφωσης που εμπεριέχει η σοβιετική «κατάρρευση». Το αστείο είναι ότι αυτοί που υποστηρίζουν τη θεωρία αυτή, παρουσίαζαν πριν από μια δεκαετία τις «δυτικές δημοκρατίες» τραγικά αδύναμες απέναντι στην ισχύ του «κομμουνισμού».

Το παράδειγμα της οικονομίας φωτίζει τα όσα πολύ συνοπτικά εκθέσαμε παραπάνω. Η σημερινή κρίση δεν έχει καμιά σχεδόν σχέση με τα γνωστά προβλήματα της γραφειοκρατικής οικονομίας —είναι όλο και περισσότερο προϊόν, όπως θα δείξουμε, της «θεραπείας» και όχι της ίδιας της αρρώστιας! Αξίζει να θυμίσουμε ότι ο πληθωρισμός στην ΕΣΣΔ έφτασε για πρώτη φορά διψήφια νούμερα στα τέλη της δεκαετίας του 1980, ως αποτέλεσμα της απολύτως αντιφατικής και αναποτελεσματικής οικονομικής μεταρρύθμισης του Γκορμπατσώφ. Η πληθωριστική έκρηξη και η κοινωνική δυσaréσκεια που τη συνόδευε συνέπεσαν με τα ποικίλα ανοίγματα του Γκορμπατσώφ σε όλους τους τομείς, που έγιναν με την ελπίδα προσέγκυσης σοβαρής οικονομικής βοήθειας από τη Δύση και χωρίς καμιά συγκεκριμένη στρατηγική. Όλα αυτά οδήγησαν στη μείωση της πειθαρχίας, την ανάπτυξη εθνικών διενέξεων, τη διάδοση της ιδεολογίας «ο καθένας για τον εαυτό του», την απόλυτη σχεδόν ελευθερία του κερδοσκοπικού κεφαλαίου και των διαφόρων μαφιών, και την τελική διάρρηξη των δεσμών ανάμεσα στις σοβιετικές επιχειρήσεις. Στους παράγοντες αυτούς πρέπει να αποδοθεί η πτώση του ΑΕΠ κατά 15% το 1991, άμεσα υπεύθυνη για την ανατροπή του ίδιου του Γκορμπατσώφ.

Ακόμα και τα εθνικά προβλήματα, λίγο μπορούν να αποδοθούν σε καθαρά εθνικές αιτίες. Αυτές έπαιξαν ασφαλώς το σπουδαιότερο ρόλο στη Βαλτική, τον Καύκασο, τη Μολδαβία, τη δυτική Ουκρανία. Αλλού όμως, απλά η εθνική ιδεολογία έγινε το καλύτερο χαρτί για τις διάφορες ομάδες της γραφειοκρατίας, στον αγώνα τους για την εξουσία. Ακραίο παράδειγμα, ο ίδιος ο Γιέλτσιν, κεντρικό σημείο της πλατφόρμας του οποίου ήταν το σύνθημα της ρωσικής κυριαρχίας —λες και οι Ρώσοι ήταν καταπιεσμένη εθνότητα στα πλαίσια της ΕΣΣΔ.

Η Σοβιετική Ένωση δεν διαλύθηκε από μια λαϊκή επανάσταση, αλλά μάλλον από την εξέγερση ενός τμήματος της ίδιας της γραφειοκρατίας εναντίον του προηγούμενου καθεστώτος, που υποστηρίχθηκε πολιτικά από τη Δύση. Οι Σοβιετικοί πολίτες ψήφισαν, στη μεγάλη τους πλειοψηφία, υπέρ της διατήρησης της ομοσπονδίας το Μάρτιο του 1991 —αντίθετα ήταν τα μέλη του Π.Γ. του ΚΚΣΕ που αποτελούσαν τη μεγάλη πλειοψηφία των ηγετών των Δημοκρατιών που αποφάσισαν τη διάλυση, το Δεκέμβριο του 1991. Δεν ήταν η σχεδόν ανύπαρκτη λαϊκή αντίσταση στο «πραξικόπημα» του Αυγούστου, αλλά οι εσωτερικές συγκρούσεις του στρατιωτικού και αστυνομικού μηχανισμού που οδήγησαν στην αποτυχία του. Και δεν ήταν οι λαϊκές διαδηλώσεις που υποχρέωσαν τον Γκορμπατσώφ σε παραίτηση, αλλά μάλλον η άρνηση των ανώτερων αξιωματικών να τον σώσουν.

Μετάβαση στην αγορά ή μετάβαση στο χάος; Η «στρατηγική» της ρωσικής μεταρρύθμισης

Μετά την ανατροπή του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ και τη διάλυση της ΕΣΣΔ, οι συσπειρωμένοι γύρω από τον Γιέλτσιν «αντιμπολσεβίκοι», που προέρχονταν από ένα τμήμα της παλιάς «κομμουνιστικής» νομενκλατούρας, αποκτούν το μονοπώλιο της πολιτικής εξουσίας στη Ρωσία και αρχίζουν γρήγορα μια οικονομική μεταρρύθμιση ταχείας μετάβασης στον καπιταλισμό σχεδιασμένη κάτω από την επίβλεψη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας. Διακηρυγμένοι στόχοι αυτής της πολιτικής ήταν:

Α) Η μονεταριστική ορθοδοξία, με τη μείωση κατά δυο τρίτα έως τρία τέταρτα του ελλείμματος του δημοσίου προϋπολογισμού σε ένα χρόνο, Β) Η απελευθέρωση των τιμών με επιδίωξη την προσέγγιση στα επίπεδα της παγκόσμιας αγοράς έως τα τέλη του 1992, τη διακοπή των επιδοτήσεων στη βιομηχανία και την καταστροφή των μηχανισμών κεντρικού σχεδιασμού της οικονομίας, την ιδιωτικοποίηση του 60% των επιχειρήσεων μεσαίου ή μεγάλου μεγέθους έως το 1996 και την προσαρμογή της ρωσικής νομοθεσίας για τις ξένες επενδύσεις σε συνθήκη τριτοκοσμικά επίπεδα.

Δεν χρειάζεται να είναι κανείς οικονομολόγος για να καταλάβει ότι ένα τέτοιο πρόγραμμα όχι μόνο είναι εξτρεμιστικό, αλλά και δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί! Δικαιολογημένα, πολλοί Ρώσοι οικονομολόγοι, οπαδοί της «οικονομίας της αγοράς» το χαρακτήρισαν ως άσκηση μονεταριστικού εξτρεμισμού και κοινωνικού δαρβινισμού. Η λογική που το «στηρίζει» είναι ότι καλύτερα να καταστρέφεις από το να μεταρρυθμίζεις. Υποτίθεται ότι στην καμμένη γη που θα αφήσει η «θεραπεία-σοκ» θα ανθίσουν και πάλι οι παραγωγικές δυνάμεις, απαλλαγμένες από οποιαδήποτε εμπόδια. Και είναι αλήθεια ότι οι παραγωγικές δυνάμεις αναπτύχθηκαν συχνά στο έδαφος καταστροφών, όπως π.χ. ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος. Μόνο που εδώ ο πόλεμος μόλις αρχίζει.

Αν ο δυτικός κόσμος έριξε το πολιτικό του βάρος πίσω από μια τόσο ακραία πρόταση, δεν είναι γιατί πιστεύει στην επιτυχία της, όσο γιατί είναι σύμφωνη με τη λογική του καπιταλιστικού συστήματος, αλλά και ειδικότερα με τη συνέχιση ουσιαστικά του Ψυχρού Πολέμου. Παρουσιάζει το πλεονέκτημα να επιτρέπει στη Δύση την απόσπαση των μέγιστων δυνατών παραχωρήσεων με ένα ελάχιστο κόστος, σε μια περίοδο ρωσικής αδυναμίας, και θέτει τη Μόσχα σε τρομερά διλήμματα αν τυχόν αλλάξει πορεία.

Οι ίδιοι οι δυτικοί ειδικοί υπολογίζουν ότι ένα τόσο ριζοσπαστικό πρόγραμμα χρειάζεται, για να «μην αποτύχει» μια καθαρή εισροή 100 έως 200 δις δολλαρίων ετησίως. Μια στήριξη ανάλογη αυτής που η Δυτική Γερμανία παρέχει στην Ανατολική, θα απαιτούσε δυο τρις δολάρια. Τα ποσά όμως της δυτικής «βοήθειας», με μορφή κυρίως πιστώσεων, είναι συμβολικά: όσο για τις ξένες επενδύσεις στη Ρωσία είναι μικρότερες από αυτές στην Ουγγαρία ή το Βιετνάμ! Στην πραγματικότητα γίνεται μια τεράστια εκροή πόρων από τη Ρωσία και τις άλλες χώρες της ΚΑΚ προς τη Δύση.

Δεν υπάρχει όμως ουσιαστικός λόγος να μαρκηγορεί κανείς σε μακροοικονομικά επιχειρήματα, όταν η ίδια η πραγματικότητα εκδίδει άμεσα πιστοποιητικά για την αποτυχία των «μεταρρυθμίσεων» και για το τεράστιο οικονομικό και κοινωνικό κόστος της επιχειρούμενης κακής κακώς ενσωμάτωσης της πρώην ΕΣΣΔ στην «παγκόσμια αγορά». Αρκεί να πούμε ότι ο ίδιος ο αρχιτέκτονας της καταστροφής, ο Γιεγκόρ Γκαϊντάρ, υπολογίζει σε 27% τον ετήσιο ρυθμό πτώσης της παραγωγής του Αυγούστου 1992 —αριθμός που υποτιμά εξάλλου την πραγματικότητα, δεδομένων των χρησιμοποιούμενων στατιστικών μεθόδων, τις οποίες επέκρινε έως πρόσφατα με δριμύτητα ο ίδιος ο κ. Γκαϊντάρ. Η πρόβλεψη της κυβέρνησης είναι ότι η πτώση της παραγωγής θα συνεχισθεί με τέτοιους ρυθμούς και το επόμενο έτος και η κατάσταση θα σταθεροποιηθεί μόνο το 1994. Τότε δηλ. η πρώην σοβιετική οικονομία θα παράγει πλέον το ένα τρίτο του προϊόντος που παρήγαγε το 1990, έτος κρίσης! Αντίθετα εξάλλου με τις προβλέψεις των Σατάλιν και Πετρακόφ, οι μαυραγορίτες και οι άρχοντες του υποκόσμου δεν μπορούν να μεταβληθούν εν μια νυκτί σε παραγωγικούς καπιταλιστές —ούτε και έχουν λόγους να το κάνουν, αφού οι σημερινές συνθήκες ευνοούν όχι τις παραγωγικές επενδύσεις αλλά τον «κανιβαλισμό» της κρατικής σοβιετικής περιουσίας. «Αγόρασε, πούλα, φύγε» είναι το μότο των εγχώριων και ξένων κερδοσκόπων που λυμαίνονται τον οικονομικό και τεχνολογικό πλούτο της πρώην ΕΣΣΔ.

με συνθήκες που θυμίζουν την πρωταρχική συσσώρευση του κεφαλαίου.

Για το κοινωνικό κόστος των πειραματισμών του ΔΝΤ και των αντιμπολσεβίκων τι να πει κανείς; Το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των Σοβιετικών υπολογίζεται σήμερα στο ένα τρίτο αυτού που απολάμβαναν επί Μπρέζνιεφ! Και μιλάμε για τα προκαταρκτικά αποτελέσματα της μεταρρύθμισης, που δεν έχει ακόμα φτάσει στο πρόβλημα των προβλημάτων: τη χρεωκοπία των μη ανταγωνιστικών, με κριτήρια διεθνούς αγοράς, αλλά και πολλών ανταγωνιστικών στο επικρατούν χάος, επιχειρήσεων, την ανεργία, που θα μπορούσε να φτάσει το ένα τρίτο του ενεργού πληθυσμού και την καταστροφή του εντυπωσιακού κοινωνικού κράτους που χαρακτήριζε το «παλιό καθεστώς». Γιατί ας μην το ξεχνάμε, όπως είναι της μόδας να γίνεται τώρα: οι Σοβιετικοί απολάμβαναν ενός πολύ μεγάλου κοινωνικού μισθού, που κινδυνεύουν τώρα να τον χάσουν.

Ταυτόχρονα, οι τομείς υψηλής τεχνολογίας όπου η ρωσική οικονομία έχει πραγματικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, όπως το διάστημα, τα λείζερ, η πολεμική βιομηχανία, υποφέρουν από τις συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί, αδυνατώντας να εξασφαλίσουν τις πιστώσεις που απαιτούνται για την ομαλή συνέχιση της παραγωγής ή τη μετατροπή τους στην περίπτωση των στρατιωτικών βιομηχανιών, υποφέροντας από την έλλειψη πρώτων υλών κλπ.

Δεν θα ήταν άσκοπο να υπενθυμίσουμε εξάλλου ότι το κοινωνικό κόστος δεν είναι μόνο οικονομικό, αλλά και ηθικό. Είναι κοινός τόπος πια η αναφορά στην κυριαρχία της Μαφίας, στην έκρηξη της εγκληματικότητας, στην τεράστια ανάπτυξη της καλλιέργειας και της εμπορίας ναρκωτικών, που θα απειλήσει σύντομα τη Δυτ. Ευρώπη, στη χειροτέρευση μιας ήδη καταστροφικής οικολογικής κατάστασης. Στην ουσία, η πολιτική του Γιάλτσιν και των «αντιμπολσεβίκων» δεν αποτελεί παρά τη διαχείριση του γρήγορου μετασχηματισμού της ΕΣΣΔ σε τριτοκοσμική χώρα, με μέσα το μονεταριστικό εξτρεμισμό και τον κοινωνικό δαρβινισμό. Ο συνδυασμός της κοινωνικής και οικονομικής κρίσης με τη διάλυση της Ομοσπονδίας και τα εθνικά προβλήματα, δημιουργούν μια εκρηκτική κατάσταση και προετοιμάζουν το έδαφος για κοινωνικές εκρήξεις, εμφυλίου και φυλετικούς πολέμους στην νεόδημη Κοινοπολιτεία.

Μια «πυρηνική Γιουγκοσλαβία»;

Τον όρο αυτό χρησιμοποίησε ένας κορυφαίος Αμερικανός ειδικός στα θέματα των σχέσεων Ανατολής-Δύσης για να περιγράψει το μέλλον της ΕΣΣΔ μετά το κίνημα του Αυγούστου. Και πραγματικά, αν και η πιθανότητα μιας πυρηνικής σύρραξης φαίνεται τώρα κάπως απομακρυσμένη, μετά τη μεταφορά των τακτικών όπλων στη Ρωσία, το γιουγκοσλαβικό πρότυπο, σε γιγαντιαία κλίμακα, είναι πάντα μια σοβαρή πιθανότητα για την Κοινοπολιτεία. Τα κράτη που προήλθαν από τη διάλυση της ΕΣΣΔ δεν είναι εθνικά ομοιογενή, έχουν πάμπολλες αμοιβαίες εδαφικές διεκδικήσεις και έχουν γίνει αντικείμενα της προσπάθειας σειράς ξένων δυνάμεων να επεκτείνουν τις ζώνες επιρροής τους. Είναι σχηματισμοί ασταθείς και μεταβατικοί, όπως δείχνει εξάλλου η λειτουργία της ερμαφρόδιτης Κοινοπολιτείας.

Όπως ήδη επισημάναμε, οι πρώην σοβιετικές Δημοκρατίες είναι πολυεθνικά κράτη. Στην ακραία περίπτωση του Καζαχστάν, οι Καζάχοι είναι μόνο το 40% του πληθυσμού. Είκοσι έως τριάντα εκατομμύρια Ρώσοι κατοικούν εκτός Ρωσίας. Οι ειδικοί έχουν συνολικά επισημάνει περισσότερα από 150 γεωγραφικά σημεία ενεργών ή λανθανουσών εδαφικών και εθνικών διενέξεων στο έδαφος της πρώην ΕΣΣΔ. Τα πιο πολλά από αυτά

αποτελούν το μήλο της έριδος για τις διάφορες μειονότητες, όπως λ.χ. η ανατολική Ουκρανία και η Κριμαία (Ρώσοι η πλειοψηφία των κατοίκων), το βόρειο Καζαχστάν (Ρώσοι), ολόκληρος ο Καύκασος και η Υπερκαυκασία, το Τατζικιστάν και η γύρω περιοχή. ΗΠΑ, Γερμανία, Ιαπωνία, Τουρκία, Ιράν, Πακιστάν, Σαουδική Αραβία έχουν τώρα εμπλακεί σε ένα λυσσασμένο αγώνα επικράτησης και επιρροής. Το παιχνίδι είναι τεράστιο. Η Ουκρανία π.χ. είναι μια σχετικά πλούσια χώρα, μια εν δυνάμει τεράστια αγορά και ελέγχει την πρόσβαση της Ρωσίας στην Ευρώπη. Η Κεντρική Ασία είναι το στρατηγικό κέντρο της Ευρασίας και ένας παράδεισος πρώτων υλών.

Η γενική αποσύνθεση απειλεί τώρα τη σταθερότητα της ίδιας της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Όχι μόνο οι Τάταροι και οι Καυκάσιοι μουσουλμάνοι, αλλά επίσης ομάδες γραφειοκρατών στη δυτική και ανατολική Σιβηρία, τη Γιακουτία την Άπω Ανατολή, προβάλλουν αποσχιστικά αιτήματα, βασιζόμενοι στον πετρελαϊκό και ορυκτό πλούτο τους και ενθαρρυνόμενοι παρασκηνακά από δυτικές και ιαπωνικές εταιρείες. Ορισμένοι ήδη εκτιμούν ότι το φυσικό τέλος της διαδικασίας θα είναι η διάσπαση της Ρωσίας σε δυο κράτη, ένα ανατολικά και ένα δυτικά των Ουραλίων.

Η οικονομική κρίση σπρώχνει στον εθνικισμό, που είναι η μόνη ιδεολογική δύναμη, μαζί με το Ισλάμ, που μπορεί να καλύψει το κενό που άφησε η κατάρρευση. Όσο περισσότερο όμως απομακρύνονται οι πρώην σοβιετικές Δημοκρατίες μεταξύ τους, τόσο πιο έντονα αισθάνονται τα προβλήματα της αλληλεξάρτησής τους, στον οικονομικό ιδίως τομέα. Ο άνιστος τρόπος που διαφορετικές εθνότητες στο εσωτερικό κάθε Δημοκρατίας υφίστανται την οικονομική κρίση, παροξύνει με τη σειρά του τις εθνικές διενέξεις. (Στη Βαλτική π.χ. δεν φτάνει που οι ρωσόφωνοι υφίστανται ένα σύστημα όχι πολύ διαφορετικό του απαρτχάιντ, θα χάσουν και τις δουλειές τους στη βιομηχανία που απειλείται με χρεωκοπία).

Αντιμέτωποι με τέτοια προβλήματα, οι αυτοαποκαλούμενοι «Δημοκράτες» στερούνται στρατηγικής. Συνέβαλαν στη διάλυση της ΕΣΣΔ προβάλλοντας τα «ρωσικά δίκαια» και «εθνικοποίησαν» τη σοβιετική περιουσία, μην αφήνοντας πολλές επιλογές στις άλλες Δημοκρατίες. Και τελικά πήραν την πρωτοβουλία της διάλυσης της ΕΣΣΔ, με την καιροσκοπική επιδίωξη να απαλλαγούν από τον Γκορμπατσώφ και με την ενθάρρυνση των Αμερικανών. Ήταν ίσως φυσική μια τέτοια κατάληξη, στο βαθμό που η ύπαρξη της σοβιετικής ομοσπονδίας ήταν συνδεδεμένη με ένα κοινωνικό καθεστώς μη καπιταλιστικό. Όμως, οι διαλύσαντες την ΕΣΣΔ δεν έδωσαν καμιά λύση ούτε στον αυθαίρετο χαρακτήρα των συνόρων ανάμεσα στις Δημοκρατίες, ούτε στα δικαιώματα των εθνικών μειονοτήτων, ούτε στην οικονομική ολοκλήρωση της Ένωσης. Ισχυρίζονταν ότι η Ρωσία ήταν το θύμα της και πίστευαν ότι ούτως ή άλλως θα κυριαρχούσε στην ΚΑΚ. Βρέθηκαν έτσι σήμερα της και πίστευαν ότι ούτως ή άλλως θα κυριαρχούσε στην ΚΑΚ. Βρέθηκαν έτσι σήμερα της και πίστευαν ότι ούτως ή άλλως θα κυριαρχούσε στην ΚΑΚ. Βρέθηκαν έτσι σήμερα της και πίστευαν ότι ούτως ή άλλως θα κυριαρχούσε στην ΚΑΚ. Βρέθηκαν έτσι σήμερα της και πίστευαν ότι ούτως ή άλλως θα κυριαρχούσε στην ΚΑΚ.

Βλέπουμε σήμερα, από τη μια μεριά τη Ρωσία να επιχειρεί να διατηρήσει υπό την επιρροή της τις άλλες Δημοκρατίες, από την άλλη να τις σπρώχνει η ίδια εκτός ΚΑΚ, με τη μονεταριστική πολιτική που ακολουθεί καθ' υπαγόρευση του ΔΝΤ και επιβάλλοντας μια δικτατορία της κεντρικής ρωσικής τράπεζας σε όλη τη ζώνη του ρουβλίου. Ποιος στα αλήθεια θυμάται τις «προφητείες» του «θεωρητικού» της περεστρόικα, του Αλεξάντρ Γιάκοβλεφ, σύμφωνα με τον οποίο η αγορά ήταν η αναγκαία και ικανή προϋπόθεση για τη διατήρηση της ενότητας της ομοσπονδίας;

Μια πυρηνική συνιστώσα στην κρίση

Καλό θα ήταν να μην ξεχνάει κανείς ότι όλα αυτά συμβαίνουν σε μια χώρα που «φιλοξενεί» ένα γιγαντιαίο πυρηνικό συγκρότημα. Δεν μπορούμε στα πλαίσια του χώρου που διαθέτουμε να αναφερθούμε λεπτομερώς, περιοριζόμαστε όμως να σημειώσουμε ότι υφίσταται, σύμφωνα με τους εγκυρότερους εμπειρογνώμονες, ένας σοβαρός και διαρκής κίνδυνος επανάληψης μιας καταστροφής τύπου Τσέρνομπιλ, ο οποίος αφήνει παντελώς αδιάφορες Ουάσιγκτον και Τόκιο, απασχολεί λίγο περισσότερο τους Ευρωπαίους, που και πάλι όμως δεν είναι διατεθειμένοι να βοηθήσουν οικονομικά στο ύψος που απαιτείται. Ταυτόχρονα, είναι τώρα πολύ πιθανό, η σοβιετική κατάρρευση, σε συνδυασμό με αλλαγές της αμερικανικής πολιτικής, να οδηγήσει από το επίσημο δόγμα της «μη διάδοσης» σε μια κατάσταση «ελεγχόμενης διάδοσης» των πυρηνικών όπλων.

Το πιο ίσως εντυπωσιακό, από όσα αποκαλύφθηκαν από την ενδιαφέρουσα συζήτηση Δυτικών και Ανατολικών ειδικών, τόσο στο ρωσικό, όσο και στο δυτικό Τύπο φέτος, είναι ότι ελλείπουν τεχνολογίες κατάλληλες για την ταχεία και ασφαλή απαλλαγή μας από τα πυρηνικά όπλα. Με δεδομένο το χρόνο ζωής των ραδιενεργών υλικών, που είναι πολλαπλάσιος της ηλικίας της ανθρωπότητας, η τελευταία μοιάζει περισσότερο από ποτέ όμηρος των κατασκευών της!

Το μέλλον της Ρωσίας

Σε μια τόσο περίπλοκη κατάσταση είναι φυσικά αδύνατο να προβλεφθούν με ακρίβεια οι σταθμοί της μελλοντικής εξέλιξης. Μοιάζει όμως κατ' αρχήν μάλλον απίθανο, ένα έθνος με την ιστορία του ρωσικού, που, από την πιο καθυστερημένη χώρα της Ευρώπης συγκροτήθηκε σε υπερδύναμη στο διάστημα του αιώνα μας, να μην αντιδράσει, αφήνοντας τις καταστροφικές τάσεις να ενεργήσουν ως το τέλος.

Η κοινωνική ψυχολογία των Ρώσων το τρομερό καθεστώς στο οποίο έζησαν επί σειρά αιώνων, με αποκορύφωμα τον σταλινισμό, η απουσία πολιτικής εμπειρίας, και οι αυταπάτες που τους γέμισαν εξηγούν την απάθεια με την οποία παρακολουθεί η ρώσικη κοινωνία τα τεκταινόμενα. Είναι όμως απίθανο μια τέτοια απάθεια να αποδειχθεί τελικά υπέρτερη του βιολογικού ενστίκτου της αυτοσυντήρησης.

Τι θα γίνει λοιπόν; Αντιλαμβανόμενοι το τεράστιο κοινωνικό κόστος της μετάβασης στην «ελεύθερη αγορά», μερικοί «ριζοσπάστες» από τους «Δημοκράτες» υποστηρίζουν εδώ και καιρό ότι το καθεστώς Πινοτσέτ είναι το κατάλληλο μοντέλο και εισηγούνται στον Γιέλτσιν να ασκήσει τη δική του δικτατορία. Έφριτταν οι διανοούμενοι αυτοί ακούγοντας την πρόταση που έκανε ο «αντιδημοκράτης» Λιγκατσώφ την άνοιξη του 1990 —να οργανωθεί δηλ. ένα δημοψήφισμα για την οικονομία της αγοράς. Μόνο που δεν είναι εύκολο για τον ηγέτη των «Δημοκρατών» να παίξει το ρόλο του δικτάτορα. Επιπλέον ο Γιέλτσιν δεν μπορεί να έχει απεριόριστη εμπιστοσύνη στο στρατό και την αστυνομία. Η κοινωνική του βάση είναι πολύ περιορισμένη και το πολιτικό του κεφάλαιο γρήγορα εξαντλείται. Απαγορεύοντας το ΚΚΣΕ, ο Γιέλτσιν στερήθηκε ενός αποδιοπομπαίου τράγου και ανατρέποντας τον Γκορμπατσώφ έχει την ευθύνη της κατάστασης.

Αντί λοιπόν να επιβάλει μια δικτατορία στο όνομα της αγοράς και μιας ευημερίας που δεν έρχεται, ο Ρώσος πρόεδρος, με την έλλειψη σταθερών ιδεολογικών αρχών που τον χαρακτηρίζει, επιχειρεί να μεταβάλει σταδιακά την κοινωνική βάση του καθεστώτος, συμβιβάζόμενος σε μια σειρά σημεία με τους διευθυντές της βιομηχανίας, που διατηρούν

πάντα ένα μεγάλο μέρος της πραγματικής εξουσίας, έχουν συμπήξει συμμαχία με τους εργάτες και αποτελούν, μαζί με το στρατό, τη μόνη κάπως συγκροτημένη δύναμη στη σημερινή Ρωσία. Υποχωρώντας στις πιέσεις των «βιομηχάνων», ο Γιέλτσιν επέμεινε στη συμφωνία πώλησης πυραυλικής τεχνολογίας στην Ινδία παρά τις αμερικανικές απειλές, ανέβαλε την απελευθέρωση των τιμών των καυσίμων, που ζητούσε το ΔΝΤ, έδωσε στους «βιομηχάνους» τρία βασικά υπουργεία και τη διεύθυνση της κεντρικής τράπεζας.

Οι συμβιβασμοί αυτοί όμως δεν φαίνονται ικανοί να σώσουν την κατάσταση. Το ΔΝΤ έχει δίκιο: όσο περισσότερο τρενάει η θεραπεία, τόσο παρατείνεται η αγωνία του ασθενούς (μόνο ασθενές σημείο της άποψης αυτής, το θανατηφόρο αποτέλεσμα της θεραπείας).

Σύμμαχοι της οικονομικής γραφειοκρατίας είναι οι ανώτεροι στρατιωτικοί, που ομόφωνα σχεδόν δηλώνουν ότι θα προστατέψουν με όλα τα μέσα τις ρωσικές μειονότητες και αρνούνται ξένες παρεμβάσεις στο εσωτερικό της ΚΑΚ (Ρουμανία στη Μολδαβία, Τουρκία στην Υπερκαυκασία).

Ενώ ο στρατός αποκτά τώρα μια ανεξαρτησία έναντι της πολιτικής εξουσίας, που δεν είχε ποτέ στο παρελθόν, η οικονομική γραφειοκρατία βρίσκει την πολιτική της έκφραση στην «Ένωση Πολιτών» του Αρκάντι Βόλσκι. Οι δυνάμεις αυτές «συγκατοικούν» προς το παρόν ανήσυχα με τους ριζοσπάστες «Δημοκράτες» και «αντιμπολσεβίκους», τόσο στην κυβέρνηση, όσο και στο μυστηριώδες κάπως Συμβούλιο Ασφαλείας της Ρωσίας.

Αν και είναι χωρίς να πει κανείς τι ακριβώς θα θελήσουν ή θα μπορέσουν να κάνουν η οικονομική γραφειοκρατία και ο στρατός, με την υποστήριξη μερίδας τουλάχιστο των εργατών, μια εθνικιστική Ρωσία και ένα ισχυρό καθεστώς μοιάζουν τώρα η πιθανότερη διέξοδος από την κρίση. Με δεδομένη βέβαια την αποσύνθεση που πλήττει την ίδια τη γραφειοκρατία και το στρατό και την αδυναμία τους συχνά να αναπτύξουν κάπως αξιόπιστες στρατηγικές, μια παρατεταμένη κρίση τύπου Δημοκρατίας της Βαϊμάρης δεν μπορεί να αποκλειστεί. Εντούτοις είναι τέτοια η ταχύτητα της διάλυσης, που είναι απίθανο να μη δοκιμάσουν κάποιες δυνάμεις να την ανακόψουν μάλλον σύντομα. Η εγκαθίδρυση βεβαίως ενός ισχυρού καθεστώτος και μιας εθνικιστικής Ρωσίας θα συνοδευτεί πιθανώς από πολέμους στο εσωτερικό της ΚΑΚ και ίσως και από σοβαρές διεθνείς κρίσεις.

Από την άποψη αυτή φαίνεται μάλλον άφρων η στάση που τήρησε η Δύση, τόσο απέναντι στον Γκορμπατσώφ, όσο και απέναντι στον Γιέλτσιν, αρνούμενη ουσιαστικά κάθε σοβαρή οικονομική βοήθεια και σπρώχνοντάς τους στο δρόμο επικίνδυνα ριζικών αλλαγών, που δεν είχαν καμιά ελπίδα επιτυχίας. Ενθουσιασμένη από την επιτυχία της αναχαίτισης, της στρατηγικής του containment, η Ουάσιγκτον δεν φαίνεται διατεθειμένη να βοηθήσει τη μόνη χώρα στον κόσμο που είναι στρατηγικά ισοδύναμη με την Αμερική. Προετοιμάζει αντίθετα μια αναχαίτιση που δεν θα ξεκινάει από το Βερολίνο και το Αφγανιστάν, αλλά από το Κίεβο και την Τασκένδη, σε περίπτωση που τα πράγματα δεν πάνε καλά. Οι Αμερικανοί υποτιμούν κραυγαλέα τη λανθάνουσα ισχύ του ρωσικού εθνικισμού και επαναπαύονται στις δάφνες τους, τυφλωμένοι από την πολιτική επιτυχία που είχαν στον πρώην κομμουνιστικό κόσμο. Ξεχνούν όμως ότι οι φιλο-δυτικές τώρα κοινές γνώμες του πρώην δεύτερου κόσμου, εκπαιδεύονται, από αυτά που βλέπουν και ζουν, κατά τρόπο αντικαπιταλιστικό. Η ευκολία της δυτικής νίκης και της σοβιετικής κατάρρευσης θα έπρεπε μάλλον να υποψιάσει παρά να ενθουσιάσει τη Δύση.